

KİTAP İNCELEMESİ:

SÖZLÜ BASIN TARİHİ

Prof. Dr. Aysel AZİZ
İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi İletişim Fakültesi

“Türkiye Sözlü Basın Tarihi” adlı çalışma, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Genel Yayın 3619 sayı ile 2016 yılında üç cilt olarak yayınlandı (S. Gezgin, V. Polat, E. Arcan (2016). Türkiye Sözlü Basın Tarihi, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları. Cilt I, Cilt II. Cilt III)

Çalışma Cilt I: 516 sayfa, Cilt II: 618 sayfa, Cilt III: 798 sayfa olmak üzere toplam 1932 sayfa röportaj çözümlemesi ile her bir ciltte aynı içerikte 4'er sayfa ile Cilt I'de 24 sayfalık “Giriş” kısmıyla toplam 1968 sayfadan oluşmaktadır.

Çalışma 2017 tarihinde İLAD (İletişim Araştırmaları Derneği) tarafından “Yılın en iyi akademik çalışma ödülü”nü aldı.¹

“Türkiye Sözlü Basın Tarihi” adlı bu çalışma bir sözlü tarih araştırma projesi olarak, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü öğretim

elemanlarından oluşan geniş bir kadro ile yürütüldü. Proje, yürütücüsü **Prof. Dr. Suat Gezgin**, Proje koordinatörleri **Veli Polat** ve **H. Esra Arcan** tarafından bir sözlü tarih çalışması olarak 2005 yılında başlatılmış ve 2009 yılında tamamlanmış. Çözümlemesi, yazıya dökülmesi, redaksiyonu 2015 yılına kadar sürmüş ve 2016 yılında ise basımı gerçekleşmiştir. Özet olarak söylemek gerekirse, araştırma en az 10 yıllık bir süreyi kapsamıştır.

Projenin tüm süreci, Proje yürütücü ve koordinatörlerinin kendi deyimleriyle; “...herhangi bir finansal destek almadan İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi çalışanlarının gönüllü desteğiyle gerçekleştirilmiştir...” Bu denli uzun soluklu bir araştırmanın mali desteksiz yürütülmesi günümüz koşullarında çok zor, hatta imkânsız olmakla beraber; zor olan başarılmış, özverili bir çalışma

1 Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. www.ilad.org.

sonucu ortaya çıkarılmıştır. Araştırmanın bu denli uzun sürmesinin bir nedeni olarak “gönüllülük” esasıyla yürütülmüş olmasına bağlanabilir. Çok iddialı bir gözlem olabilir ama şimdiye kadar görebildiğim kadarıyla türünün tek örneği... Bu zoru aşarak bu çalışmayı ortaya çıkardıkları için başta Prof. Dr. Suat Gezgin olmak üzere tüm ekibin kutlanması gerekir...

Kitap, sözlü tarih çalışmasına güzel bir örnek olması yanında, basımı yapılarak gün yüzüne çıkarılan; sonuçları toplama sunulan ilk araştırma olma özelliğini de taşıyor... Kitabın önemli bir diğer özelliği ise, Türk basın tarihi ile ilgili olarak mesleğinin yaşayan ilkleri, duayenleri ile ilgili olarak yapılması ve aşağıda değinileceği üzere, Türk basınının çeşitli yönlerini anlatırken aynı zamanda 1930’lardan bu yana yer yer toplumsal olguların da anılarla belgelenecek okuyucuya aktarılmasının sağlanmış olmasıdır.

Çalışmanın Yöntemi:

Çalışma, sözlü tarih çalışmasının yöntem ve tekniklerini kullanarak öncesi hazırlık aşaması, röportajların yapımı ile ilgili uygulama aşaması ile röportajların çözülmesi ve redaksiyonu olmak üzere üç ana aşamada gerçekleştirilmiştir.

Üç cilt halinde yayımlanan çalışmanın her bir cildinin başında; “Önsöz” olarak, araştırmanın yapılarıyla ilgili aynı bilgileri tekrar ederek, ancak o cilde özgü bilgiler eklenerek verilmiştir. Bir anlamda her cildin kendi içinde bütünlüğü sağlanmak istenmiştir. Sözlü tarih çalışmalarının en önemli özelliği, tarihe tanıklık eden kişilerin, konu çerçevesinde olayları anlatmalarını; geçmişin sesini günümüze aktarmalarıdır.

Sözlü tarih çalışmasının olmazsa olmaz yöntem ve teknikleri bu çalışmada da kullanılmış; Türk basınına damgasını vuran, hayatta bulunan yazılı basın çalışanları ile yapılan röportajlardan oluşturulmuştur. Bu kapsamda, gazetecilik mesleğiyle ilgili toplam 55 gazeteci ile röportaj yapılmıştır.²

Röportaj yapılacak gazetecilerin seçiminde, doğum

2 Doğrudan röportaj yapılan sayısı 54 olarak

tarihleri esası kullanılmıştır. İlk olarak 1910 yılından itibaren Osmanlı İmparatorluğu uyruğunda doğan 15 gazeteci alınmıştır. Cilt I’de yer alan röportajlar 12 Mart 1971 Muhtırasına kadar aktif görevde olan gazetecileri kapsamaktadır. Cilt II’de Cumhuriyetin kuruluşundan sonra; 1927-1930 yıllarında doğan 17 gazeteci ile röportaj, Cilt III’de ise 1932 - 1940 tarihleri arasında doğan 23 gazeteci ile röportaj yapılmıştır.

Uygulamada, oluşturan soruların ışığında gazetecilerin açıklamaları oldukça serbest bırakılmış; kişisel, mesleki özgeçmiş, toplumsal çevre ile kurumsal ilişkiler olmak üzere üç ana tema üzerinden tam ya da yarı yapılandırılmış 29 soru çerçevesinde röportajlar yapılmıştır. Bu bakımdan kimi gazeteciler, olayları yalnızca gazetecilik mesleğiyle ilgili olduğu kadarıyla anlatırken, kimileri kendi öz yaşamlarındaki ayrıntılara da yer vermiştir. Bu bakımdan 7 sayfa tutan kısa röportajlar yanında (Cilt II: İlhan Banguoğlu gibi) ya da Orhan Karaveli gibi 79 sayfa (Cilt II; 509-588); ya da Fikret Otyam gibi 76 sayfa (Cilt 1: 419-495) gibi çok uzun röportaj veren gazeteciler de olmuştur. Verilen uzun ya da kısa röportajların redaksiyonu yapılarak bazı bilgilerin –tarih ya da isim gibi- eksik tarafları giderilmiş, kontrolü yapılmış; ancak uzun olan röportajların kısaltılması yoluna gidilmemiş: neredeyse ‘virgülüne dokunmadan’, bant kayıtları çözümlenmiştir.

Fotoğrafların yer alması: Kitaplarda röportajların ses kayıtlarının çözümlenerek yazı haline getirilmesi yanında, kendilerinin anlattıklarıyla ilgili, yaşamlarından kesitleri aktaran fotoğraflara da yer verilmiştir. Türk basın tarihine sözlü tanıklığın yanı sıra görsel tanıklığın yapılması, röportajları daha da renklendirmiş, zenginleştirmiş; özellikle de anlatılanların belgelenmesi; inandırıcılığı açısından son derece önemli bir özellik de tamamlanmıştır.

İçerik Değerlendirmesi:

Çalışmada, Önsöz’de de belirtildiği üzere, gazeteci-

saptanmış, 55. gazeteci olarak yer alan gazeteci **Hal-**

dun Simavi ile röportaj değil, onun yerine gazeteci **Necati Zincirkıran**’ın anlatımıyla dolaylı bir röportaj gerçekleştirilmiştir (bkz. Cilt 1 sh. 407-417).

lerin ağzından gazetecilik mesleğinin anıları anlatılırken. dönemin "...*Türkiye tarihinin hukuki, politik, sosyal ve kültürel dönüşümünün Türkiye basın tarihi içindeki yansımaları sözel kaynaklarına dayalı olarak...*" okuyucuya sunulmaktadır. Bu anlatımlarda küçük anekdotlara da yer verilerek; zamanın çok önemli olayları neredeyse mizahi bir üslupla anlatılmıştır.

Çalışmanın en önemli yanı Türk basın tarihinin, Türkiye'nin demokratikleşme sürecinin bir parçası olarak ortaya çıkması, gazetecilere ve yazılarına olan baskının günümüzde olduğu gibi geçmişte de var olduğunu; Türk basın özgürlüğünün hangi süreçlerden geçtiğinin gözler önüne sermesidir. Bu bağlamda Kurtuluş Savaşı döneminde basına yönelik kısıtlamalar, "Tahrir-i Sükûn Kanunu" uygulamaları, 1931 yılında "Matbuat Kanunu" ile Ceza Kanunu'nun çıkarılması, çok partili dönemdeki basın özgürlüğüyle ilgili söylemler, vaatler, Demokrat Parti'nin iktidara geldikten sonra basına uyguladığı baskı rejimi; Tahkikat Komisyonunun kurulması, 27 Mayıs 1960 ihtilali, Demokrat Parti iktidarının son bulması, 1961 Anayasası'nın basın özgürlüğü açısından getirdikleri, kısa süren basın özgürlüğü ve sonrası 12 Mart muhtırası, 12 Eylül 1980 İhtilali basın özgürlüğüne getirilen kısıtlamalar... Tüm bu gelişmeler, röportajların satır aralarından çıkan önemli sonuçlar...

Çalışmanın sistematik bir değerlendirilmesi yapılmamış, onun yerine Cilt I'de yer alan ve araştırmanın koordinatörleri **H. Esra Arcan** ile **Veli Polat**'ın kaleme aldığı 24 sayfalık "Giriş" yazısında röportajların analizi yapılmıştır. Oldukça kapsamlı olan giriş niteliğindeki bu değerlendirmenin çalışmanın son değerlendirme olmasının daha uygun olacağı söylenebilir. Her cildin kendine özgü sonuç kısmının olması, hepsini okuyamayanlar için daha yararlı olabilirdi; özellikle tüm ciltleri okuyamayan ancak belirli döneme ışık tutan anlatımlardan yararlanmak isteyen araştırmacılar için çok daha işlevsel ve yararlı olabilirdi düşüncesini taşıyoruz.

Değerlendirmede değinilmesi gereken bir diğer hu-

sus, röportaj yapılamayan, hayatta olmayan gazetecileri kapsayan kronolojik bir listenin hazırlanması, çalıştıkları gazetelerle birlikte ve her cildin sonunda verilmesinin hem bu konuda araştırma yapmak, bilgi almak isteyen araştırmacılara yol gösterici olması, hem de aramızdan ayrılan gazetecilere, isimlerini anarak saygı gösterilmesi açılarından önemlidir...

Röportaj yapılan gazetecilere gelince; seçilen gazeteciler yanında röportaj yapılmayan gazetecilerin varlığını da dile getirmek gerekirdi. Örneğin Ankara ve İzmir gibi bölge basınının yaşayan duayenlerinin de olduğu biliniyor.

Örneğin yıllardan beri Ankara Gazeteciler Başkanlığı görevini yürüten gazeteci **Nazmi Bilgin** ile o zamanlar hayatta olan İzmir Gazeteciler Cemiyeti Başkanı İsmail Silivri'nin de röportaj yapılan gazeteciler listesinde yer alması, 1950 sonrası basının, özellikle Ankara ve Anadolu serüvenine ışık tutması açısından önemlidir.

Değinilmesi gereken bir diğer husus ise, kadın gazetecilere az yer ayrılması! Burada, bazı gazetecilerin anlatılarında da görüldüğü gibi, kadın gazetecilerin sayıları az olmakla birlikte son zamanlarda yaşayan kadın gazetecilere de yer verilebilirdi. Bu arada Türkiye'de ilk kadın gazeteci olarak da adlandırılacak önemde olan bir kadın gazetecinin unutulduğunu ya da sonraki meslek alanının gazetecilik mesleğinin önüne geçtiği için alınmadığı önemli bir isimden de söz etmek gerekir: **Prof. Dr. Nermin Abadan Unat**... Nermin Hoca, Ankara'da Ulus Gazetesi'nin ilk kadın gazetecilerindendir. Gazetecilik yaptığı yılları gururla anlatır. En azından röportajı verilen **Betül Mardin** kadar gazetecilik mesleğini yapmıştır.

Yaşayan kadın gazetecilerimizden 30 yılını çalışma konusuna vermiş, işçi haklarının sürekli dile getiren bir gazeteci olarak Şükran Soner, ANKA Ajansı muhabirliği yapmış, çeşitli gazetelerde çalışmış bir **Füsun Özbilgen** de kadın gazeteci kontenjanından alınabilirdi!

SONUÇ

“*Türkiye Sözlü Basın Tarihi*” adlı çalışma Türk basın tarihine büyük katkısı olan büyük bir proje... Konuyla ilgilenen genç araştırmacılar, bu projede yer alan gazeteci açıklamalarından iyi bir söylem analizi ve içerik çözümlemesi yaparak önemli sonuçlar elde edebilir; daha sistematik çıkarımlarda bulunabilirler.

Projenin yürütücüsü **Prof. Dr. Suat Gezgin**'i ve emek veren tüm proje ekibini bir kez daha kutluyoruz...